

Erken Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Balkan Coğrafyasından Ankara'ya Göçler (1923-1992)

Yunus PUSTU*

Özet

Ankara, Osmanlı döneminde (1800-1920) meydana gelen göçler sırasında muhacir iskânının yaşandığı yerleşim alanlarından biridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tesisinden sonra da Ankara'ya göçler dönemler halinde devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar Rumeli coğrafyasından Ankara'ya yaşanan bu göçleri dört ana dönem halinde ele almak mümkündür. Bunlardan ilki, 1923-1938 yılları arasında kapsayan Mustafa Kemal Atatürk idaresi sırasındaki göçlerdir. 1938-1950 seneleri arasında kapsayan İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı dönemi, göçler açısından durağan bir devre olmuştur. 1950 senesinde iktidara Demokrat Partinin gelmesinin hemen ardından göçler konusunda daha aktif bir politika izlendiği görülmektedir. Adnan Menderes'in takip ettiği göçmen politikaları neticesinde Cumhuriyet döneminin ikinci büyük kitle göçleri 1950-1951 senelerinde yaşanmıştır. Demokrat Parti iktidarının geri kalan dönemlerinde Ankara'ya yönelik göçler devam etse de rakamsal bazda bahsi geçen yıllar kadar yoğun olmamıştır. Göçler açısından üçüncü devre 1968-1988 yılları arasında kapsamaktadır. Bu sırada gelen göçmenleri akraba göçleri kapsamında ele almak mümkündür. Rumeli coğrafyasından Ankara'ya yönelik son büyük göç dalgası ise 1989 senesinde Turgut Özal'ın başbakanlığı sırasında meydana gelmiştir. Bu çalışmada Cumhuriyetin ilanından yakın döneme kadar geçen süreçte Balkan ülkelerinden (Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Yunanistan) Ankara'ya gerçekleşen kitle göç hareketleri arşiv kayıtları, gazete haberleri ve saha araştırmalarına dayalı olarak evreler halinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Göçmen, Mübadil, İskân.

Immigrant Settlement to Ankara During the Republican Period (1923-1992)

Abstract

Ankara is one of the settlement areas where immigrants were settled during the migrations that took place during the Ottoman period (1800-1920). After the establishment of the Republic of Turkey, migrations to Ankara continued in periods. It is possible to consider these migrations to Ankara from the proclamation of the Republic to the present in five main periods. The first of these is the migrations during the administration of Mustafa Kemal Atatürk, covering the years 1923-1938. The period of İsmet İnönü, the national chief of the Single Party administration, has been a stagnant period in terms of migrations. Right after the Democratic Party came to power in 1950, it is seen that a more active policy was followed in terms of immigration. As a result of the immigration policies followed by Adnan Menderes, the second largest mass immigration of the Republican period was experienced in the years 1950-1951. Although immigration to Ankara continued during the rest of the Democrat Party's rule, it is not at the same level as the years mentioned on a numerical basis. The third period, which should be seen as an intermediate period, covers the years 1960-1986. In the meantime, it is possible to consider the immigrants within the scope of Relative Immigration. The last great wave of immigration from Rumelia to Ankara occurred in 1989 during Turgut Özal's prime ministry. In this study, mass migration movements that took place in Ankara from the proclamation of the Republic to the present will be discussed.

Key words: Ankara, Immigrant, Mübadil, Settlement.

* Yüksek Kurum Uzmanı Dr., Türk Tarih Kurumu Bilimsel Çalışmalar Müdürlüğü; e-mail: ypuustu@ttk.gov.tr; yunuspustu@gmail.com.

ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-4409-2325>

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):
Pustu, Y. (2023). Erken Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Balkan Coğrafyasından Ankara'ya Göçler (1923-1992). *Külliyeye*, 4(1), 173-196. DOI:10.48139/aybukulliyeye.1261913

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
16 Mart 2023	29 Mart 2023	Araştırma Makalesi	173-196
16 March 2023	29 March 2023	Research Article	

Extended Abstract

Ankara is one of the settlement areas where immigrants were settled during the migrations that took place in the Ottoman period (1800-1920). In the mentioned period, Nogay, Tatar, Circassian, Karachay, Bosnian and Rumelian immigrant Turks were settled in Ankara. After the establishment of the Republic of Turkey, migrations to Ankara continued in periods. It is possible to consider these migrations to Ankara from the proclamation of the Republic to the present in four main periods. The first of these is the migrations during the administration of Mustafa Kemal Atatürk, covering the years 1923-1938. Like many other parts of Anatolia in the first years of the Republic, the first experience Ankara faced in terms of immigration was the population exchange between Turkey and Greece. Even though there is not a very intense population mobility at this time, Ankara is among the cities where the population exchange is implemented. In addition, Turkish immigrants from the Rumelia region continued to come to the city with the nationalist population policies followed by Atatürk in this period. Ahimesut, Temelli and Sincan villages, which were established in Ankara within the scope of "sample village" practices in this period, are immigrant settlements that marked the Atatürk period. Because these settlements were designed and implemented in a way that would set an example for the people and villagers of Ankara. The period of İsmet İnönü, the national chief of the Single Party administration, has been a stagnant period in terms of migrations. The cautious immigration policies pursued by İsmet İnönü, who was elected President after the death of Mustafa Kemal Atatürk, with political and economic concerns, brought the acceptance of immigrants to a standstill. Right after the Democratic Party came to power in 1950, it is seen that a more active policy was followed in terms of immigration. Adnan Menderes's opening the doors to Turks who have suffered in many areas in Rumelia geography had reflections in Ankara as well. As a result of the immigration policies followed by Adnan Menderes, the second largest mass immigration of the Republican period was experienced in the years 1950-1951. Although immigration to Ankara continued during the rest of the Democrat Party's rule, it is not at the same level as the years mentioned on a numerical basis. In this phase, a significant part of the immigrants who came to Ankara were settled by being distributed to the existing villages. The two exceptions to this are the Devecipınarı village of the Polatlı district and the Varlık Mahallesi, which was established in the Akköprü location in the center of Ankara. During the Democrat Party period, the settlement of immigrants in the villages throughout Ankara by distributing the immigrants ensured that these areas met with the immigrant culture and merged. In addition, it is among the information obtained during the field research that the people of Ankara benefitted from the technical equipment and knowledge of the immigrants. The third period, which should be seen as an intermediate period, covers the years 1960-1986. In the meantime, it is possible to consider the immigrants within the scope of kinship immigration. Compared to other phases, it is seen that the number of immigrants arriving at this time is not to be underestimated. The main feature of this phase is that the arrivals were not located in a certain location, but scattered throughout Ankara. For this reason, while detached settlements belonging to other phases can be easily revealed, this is not the case for the kinship migration phase. The last great wave of immigration from Rumelia to Ankara occurred in 1989 during Turgut Özal's prime ministry. In the meantime, a significant majority of the immigrants who came were settled in the Ayyıldız District, which is now known as the Immigrant Blocks, located within the boundaries of the Pursaklar district. Other areas where those who came within the scope of the 89 migrations were settled in Ankara are Çimşit and Kalecik townships in Sincan. It should be stated here that, unlike those who came in other periods, the immigrants who came in this period were able to maintain their connection with Bulgaria. This study, which deals with the migrations that took place in the aforementioned stages, aims to reveal that Ankara was an important immigrant settlement area during the inward forced migration movements, as well as in the Republican period, as it was in the Ottoman period. While doing this, basically archive documents and the information in the press of the period were used. In addition, field surveys were carried out in the settlements where immigrants were settled and interviews were conducted with citizens of immigrant origin identified in these

areas. In this way, various information about migration and settlement processes was obtained. In addition, studies on the settlement of immigrants to Ankara were also used. By analyzing the information obtained from the aforementioned sources, the resettlement of immigrants that took place in Ankara from the first years of the Republic to the recent period was tried to be dealt with in stages with a holistic perspective and systematically.

Giriş

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın sonlarından itibaren alınan yenilgilerin ardından yaşadığı toprak kayıplarıyla birlikte içe dönük bir iskân siyaseti takip etmeye başlamıştır. Kırım Harbi'nin (1853-1856) ardından dramatik bir hal alan içe dönük zorunlu göç hareketleri 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrası zirve noktasına ulaşmıştır. 1912-1913 senelerinde vuku bulan Balkan Harpleri de göçler açısından bir diğer önemli kırılmadır. Kaybedilen coğrafyalarda egemen unsur haline gelen yeni idarelerin eski Osmanlı tebaasına yönelik her alandaki baskılarıyla etnik kıyım ve asimilasyon politikaları önemli sayıda Türk ve Müslümanın yurtlarını terk ederek Anadolu'ya göç etmelerine yol açmıştır¹.

Göçlerin yaşandığı süreçte Anadolu coğrafyasının diğer pek çok mahalli gibi Ankara sancağı da muhacirlerin iskânına açılmıştır. Sancak dahilinde muhacirlerin yerleşimini 19. yüzyılın başlarına kadar geri getirmek mümkündür. Ancak asıl yoğunluğun 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın başları olduğunu belirtmek gerekir. İskâna uygun arazilerin mevcut olması ile havasının uygun ve su kaynaklarının yeterliliğinin yanında 1893 senesinden itibaren Ankara ile İstanbul arasında demiryolu taşımacılığının başlamış olması bunda önemli bir etkidir. Bahsi geçen devrede Nogay, Tatar, Çerkes, Karaçay, Boşnak ve Rumeli Muhaciri Türklerin sancak dahilinde iskân edildikleri görülmektedir. Osmanlı döneminde Polatlı ve Gölbaşı kazalarının önemli bir kısmını da bünyesinde barındıran Haymana kazası, bu dönemde gelen muhacirlerin en yoğun olarak iskân edildiği alandır. Ayrıca Çubuk, Bala, Zir (Sincan), Akyurt (Ravlı), Beypazarı, Ayaş, Kahramankazan (Murtazaabad) ve Yabanabad kazalarına da muhacirlerin iskân edildiği bilinmektedir. Günümüzde kentleşme ile beraber nüfusları azalsa da bahsi geçen ilçeler dahilinde elli civarı muhacir yerleşim alanı varlığını sürdürmektedir (Pustu, 2020a; Pustu, 2020b).

Türkiye Cumhuriyeti'nin tesisinden sonra özellikle Rumeli coğrafyasından Anadolu'ya Türk ve Müslümanların göçleri periyotlar hâlinde yakın döneme kadar sürmüştür. Bu süreçte 13 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî başkenti olan Ankara da gelen göçmenlerin iskân edildiği alanlar arasındadır. Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar Rumeli coğrafyasından Ankara'ya yaşanan bu nüfus hareketliliğini dört ana evre halinde ele almak mümkündür. Bunlardan ilki, 1923-1938 yılları arasını kapsayan Mustafa Kemal Atatürk idaresi esnasında meydana gelen göçlerdir. Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen

¹ Osmanlı döneminde Anadolu'ya göçler hakkında detaylı bilgi için bk. (İpek, 1994; İpek, 2006; İpek, 2022; Saydam, 2010; Halaçoğlu, 2014; Kırımlı, 2012; Bice, 1991).

nüfus mübadelesi de bu devreye denk gelmektedir. Cumhuriyet devrinde Ankara'ya yönelik ikinci kitle göçler, Adnan Menderes'in başbakanlığı sırasındadır (1950-1960). Üçüncü devre 1968-1988 yılları arasını kapsamakta olup akraba göçleri dönemi olarak anılmaktadır. Rumeli coğrafyasından Ankara'ya son büyük göç dalgası ise 1989 senesinde Turgut Özal'ın başbakanlığının son aylarında başlamış ve aynı yıl onun cumhurbaşkanlığına seçilmesinin ardından devam etmiştir.

Hipotez, Metod ve Kaynak Analizi

Bu çalışma, içe dönük zorunlu göç hareketleri sırasında Osmanlı devrinde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de Ankara'nın önemli bir göçmen iskân alanı olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu yapılırken temel olarak arşiv vesikaları ve dönemin gazete haberlerinde yer alan bilgilere başvurulmuştur. Ayrıca göçmen iskân edilen mahallerde alan araştırmalarında bulunularak buralarda tespit edilen göçmen kökenli vatandaşlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu sayede göç ve iskân süreçleri hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Bunun yanında Ankara'ya göçmen iskânı konusundan kaleme alınmış çalışmalardan da yararlanılmıştır. Bahse konu kaynaklardan edinilen bilgiler analiz edilerek Cumhuriyet'in ilk yıllarından yakın döneme kadar Ankara'ya gerçekleşen göçmen iskânı evreler hâlinde bütünsel bir bakış açısı ile ve sistematik olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet döneminde Ankara'ya göçmen iskânını ele alan üç müstakil çalışma mevcuttur. Bunlardan ilki Yusuf Sarınoy'a ait "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)" isimli makaledir. Makale, *İskân Defterleri* mesnet alınarak hazırlanmış olup, bahsi geçen evraklarda yer alan bilgiler tablolastırılarak okuyucuya sunulmuştur. *İskân Defterleri*'nin halihazırda araştırmaya kapalı olduğu göz önünde bulundurulduğunda adı geçen çalışmanın alana kıymetli bir katkı sunduğu açıktır. Ancak makale tek başına Cumhuriyet döneminde Ankara'ya göçmen iskânını tam olarak ortaya koyar mahiyette değildir. İkinci çalışma Fahriye Emgili'ye ait "Göçmenlerin İskânında Bir Kent: Ankara" isimli bildiridir. Burada 1923-1938 yılları arasında Ankara'da mübadiller ile Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan gelen göçmenlerin iskânları genel hatları ile ele alınmıştır. Ankara'dan gönderilen mübadillere hiç değinilmemesi ise hemen göze çarpmaktadır. Üçüncü çalışma ise tarafımıza ait olan "Atatürk Dönemi'nde Ankara'ya Göçmen İskânı (1923-1938)" isimli makaledir. Bu çalışmada Ankara'da numune köy uygulamaları kapsamında tesis edilen göçmen yerleşim alanları olan Ahimesut, Samutlu (Temelli) ve Sincanköy'ler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Yenidoğan köyüne gerçekleşen iskân süreçlerine de değinilmiştir. Ancak Türk ve Rum mübadillerin durumlarına neredeyse hiç yer verilmemiştir. Bu çalışmamızda bahse konu eksikliği gidererek mübadillerin durumlarına da detaylı bir şekilde yer vermekteyiz.

A. I. Evre: Mustafa Kemal Atatürk Dönemi (1923-1938)

Erken Cumhuriyet döneminde, Mustafa Kemal Atatürk'ün idaresi sırasında, Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Ankara'da da göçmen iskânını iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan ilki Türkiye ile Yunanistan arasında

imzalanan mübadele antlaşmasının ardından yaşanan nüfus değişimidir. Diğeri ise izlenen ulusalcı nüfus politikaları neticesinde Bulgaristan ve Romanya'dan gelen Türk ve Tatar göçmenlerin Ankara'da iskânlarıdır.

1. Mübadiller²

Atatürk döneminde göçler konusunda ülke genelinde gündeme gelen ilk ve en önemli girişim Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan nüfus mübadelesi uygulamasıdır. Bu girişimin temelleri Lozan görüşmelerine dayanmaktadır. Görüşmeler esnasında Yunanistan'da yaşayan Türk nüfus ile Anadolu'daki Rumların durumları da ele alınmıştır. Yapılan müzakereler neticesinde 30 Ocak 1923'te iki devlet arasında "Türk ve Rum Ahali Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" kaleme alınmıştır (İpek, 2000; Arı, 2003; Sarı, 2015, s. 9). Bu antlaşmaya dayalı olarak Ankara'da da çift yönlü bir nüfus hareketliliği yaşanmıştır. Ancak gelen Türklerin sayısı giden Rumlara oranla düşük seviyede kalmıştır. Bu durum kentte, diğer vilayetlere nazaran emval-i metrukenin³ az olmasından ileri gelmiştir. Zira Ankara'da emval-i metruke kapsamında Rumlardan kalan bağ evi sayısı 192, kent içerisindeki Rum meskenlerinin adedi ise 523'tür (Cengizkan, 2004, s. 50; Sarı, 2015, s. 102). Bunun yanında Rumların geride bıraktıkları taşınmazları tahrip ederek gittikleri de bilinmektedir (Arı, 2003, s. 59). Rumlardan kalan bir kısım emlakın mübadillere tahsis edilmeyerek farklı amaçlarla kullanılması da gelen mübadil sayısının az olmasının sebeplerinden biridir (30.18.1.1/30.55.5, BCA)⁴. Bununla doğru orantılı olarak mübadele işlerinin yürütülmesi gayesi ile 13 Ekim 1923 tarihinde kurulan Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin incelemeleri neticesinde Ankara, mübadil Müslümanların iskân edileceği alanlar arasında sayılmamıştır. Ancak devam eden süreçte Ankara da merkezden idare olunacak iskân sahalarından biri olarak mübadillerin yerleşimi için gündeme gelmiştir (Sarı, 2015, s. 21). İlerleyen süreçte Muhtelit Mübadele Komisyonu'nda Türkiye tarafını temsil eden Tevfik Rüştü Aras'ın girişimleri ile 10 Kasım 1923 tarihinde mübadelenin resmen başlamasından sonra (Ağanoğlu, 2001, s. 285, 290), mübadillerin iskânı için yeterli arazi olmadığına dair kent idaresinden vekâlete iletilen yazılar bulunmasına rağmen, Ankara da mübadele kapsamına dâhil edilmiştir ("Ankara'da Rum Muhacirleri Geliyor", 1924, s. 2; Sarı, 2015, s. 102). Ankara'nın kapsama dahil edilmesinin ardından mübadeleye tabi olan Rumlar tespit edilmiş ve pasaport işlemleri tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu esnada sevk sırasında nasıl bir yol izleneceği de belirlenmiştir ("Ankara'daki Rumlar Gidiyorlar", 1924, s. 4). Alınan karar Rumların trenle İstanbul'a taşınmaları ve

² Mübadelenin Ankara'daki seyri hakkında Birinci Uluslararası Ankara İnsan ve Toplum Bilimleri Kongresi'nde tarafımızca "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde Ankara" başlıklı bir bildiri sunulmuştur.

³ Bu tabir kelime olarak terk edilmiş mallar anlamına gelmekte olup Ermenilerin tehcirleri sırasında geride bıraktıkları malları ifade etmek için kullanılmıştır.

⁴ Ayrıca bir kısım arazinin 1940'ların başlarında Ankara'nın imarı doğrultusundan yeşile ve yollara denk gelmesi sebebiyle bilabedel Ankara İmar Müdürlüğüne devredildiğini burada belirtmek gerekir (30.10.0.0/122.871.8, BCA)

buradan deniz yolu ile Yunanistan'a nakledilmeleridir (Arı, 2003, s. 88-89). Bunun yanında ilk kafilede gönderileceklerin fukara tabakada ve zaruret içerisinde bulunan Rumlar olmasına karar verilmiştir. Mali durumları yerinde olanlar ise son kafilelerle sevk edileceklerdir ("Ankara'daki Rumlar Gidiyorlar", 1924, s. 4). Böyle bir tercihe gidilmesinde ekonomik gerekçelerin ön plana çıktığı açıktır.

Cumhuriyet gazetesine yansıyan bir haberden Muhtelit Mübadele Komisyonu Ankara-Yozgat Kolunun 1924 senesi Temmuz ayı başlarında faaliyete geçtiği anlaşılmaktadır. Ankara ve Yozgat Mıntıkası Muhtelit Mübadele Komisyonu Türk, Yunan ve tarafsız üye olmak üzere üç kişiden oluşmaktadır. Ayrıca burada mübadele işlerini yürütecek memurlar da istihdam edilmiştir. Komisyonunda Türk tarafını eski şehbenderlerden Fuat Bey temsil etmiştir. Yunan tarafını temsil eden kişi Mösyö Milyoti'dir. Danimarkalı Mösyö Loğar ise tarafsız delegedir. Tespit edilebildiği kadarıyla komisyonunda görevli memurlardan biri Mösyö Servatis'tir. Komisyon Ankara'da Debbâğhane'deki eski muhasebe binasında mesaisine başlamıştır. İlk etapta komisyon bazı emval-i metruke işleri ile bir takım mübadele hususlarına ilişkin beyannamelerin basılması ve dağıtılması işi ile meşgul olmuştur. Komisyon, mıntıkası dahilinde mübadeleye tabi olanların gerçek rakamlarını tespitten sonra sevkiyat işlerine başlayabilecektir. *Hakimiyeti Milliye* gazetesi muhabirlerinin komisyonunda görevli Mösyö Servatis'ten aldıkları bilgiye göre 7 Temmuz'da 500 kişilik ilk sevkiyatın başlaması muhtemeldir. Atina'dan alınan malumat ise mübadele için adı geçen mıntıkada sevkiyatın bir ay zarfında başlayacağı yönündedir. Ancak Servatis gidişata baktığında bunun çok mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bunda şimendifer idaresinin günlük olarak ne kadar vagon tahsis edebileceğinin bilinmemesi önemli bir unsurdur. Ayrıca mübadele için komisyon reisinin Ankara'ya gelmesi beklenmektedir. Bahsi geçen mıntıkada mübadele işlerine onun gelişinden sonra ve mıntıkada mübadeleye tabi ne kadar kişinin bulunduğunu tespitten sonra ancak başlanabilecektir. Ankara'dan mübadeleye tabi Rumların sevki ise en son yapılacaktır ("Ankara Yozgat Rumları", 1924, s. 3).

4 Temmuz 1924 tarihinde Ankara Tali Mübadele Komisyonu'nun sevk işlemlerini tamamen ele aldığı anlaşılmaktadır. Temmuz ayı başında komisyon, Rumlara pasaport vermekle ve evraklarını tamamlamakla meşguldür. Bu sebeple komisyonun faaliyet yürüttüğü binanın önünde önemli sayıda Rum birikmiştir. Böylece komisyon sevkiyata başlayacak duruma gelmiş ve buna yönelik hazırlıklara da girişilmiştir. Bu amaçla Anadolu Bağdat Demiryolları Genel Müdürlüğünden hattın durumu ve nakliyat kapasitesi hakkında bilgi talep edilmiştir ("Ankara Rumları", 1924, s. 3). Ayrıca 6 Temmuz'da Tali Komisyon Başkanı, İmar Müsteşarı Ömer Lütfi Bey'i ziyaret ederek sevk edilecek Rumların isimleri konusunda görüşmelerde bulunmuştur ("Ankara Rumlarının Sevkiye Doğru", 1924, s. 3). Anadolu-Bağdat Demiryolu Genel Müdürlüğünden komisyonun sorusuna hemen cevap gelmiştir. Verilen yanıt hattın gün aşırı geceleri birer tren

kaldırmak suretiyle sevkiate başlayabileceği yönündedir. Bu cevap karşısından 8 Temmuz'dan önce komisyon, sevk cetvellerini hazırlamıştır. 8 Temmuz gecesinden itibaren Rumların sevkine başlanılabileceği gazete haberlerine yansımıştır. Planlanan; Ankara'dan Rumların sevk her marşandizden 300 kişi gönderilmek suretiyle 12-13 günde tamamlanabileceğidir. Ancak Yunan tarafının Ankara'da biriken Rumların sevk için gerekli parayı henüz göndermediğinden sevkiate işlerinin biraz gecikeceği basına yansımıştır. Komisyon, sevkiate ardından on gün içinde ücretin verilmesini taahhüt etmiş olsa da şimendifer idaresi mevcut mevzuattan dolayı taşıma masrafının peşinen ödenmesini talep etmiştir. Bunun üzerine komisyon paranın acilen gönderilmesi hususunda Yunan hükümetine bir yazı ile durumu bildirmiştir ("Ankara Rumlarının Sevk", 1924, s. 3). 11 Temmuz'a geldiğinde Komisyon Ankara'daki Rumların sevk için Yunan hükümetinden hâlâ para bekler vaziyettedir. Bu sırada fakir Rumların yol masraflarının karşılanacağını duyanlar, muhtaç durumda olduklarını iddia ederek giderlerinin karşılanması için girişimlerde bulunmuşlardır. Yine Rumların bir kısmı evlerinin kendilerine bırakılacağını iddia ederek bazı Ankaralı "safdilleri" dolandırmaya teşebbüs etmişlerdir. Rum evlerinin memurlara tahsisi için teşkil edilen komisyon, dolandırıcılık neticesinde para kazanan Rumların ellerinden bu paraları geri almıştır ("Ankara Rumlarının Sevk", 1924, s. 3).

16 Temmuz'dan itibaren civar bölgelerden toplanan Rumların sevkine başlanmıştır. Aynı günün gecesini 700 kişiden oluşan 250 hanelik ilk Rum kafilesinin Yunanistan'a gönderilmek üzere İstanbul'a sevk edildiği dönemin basınına yansımıştır. Bu kafiye yeterli sayıda polis ve memur da dahil edilerek mübadil Rumların güvenlikleri sağlanmış ve sevkiate sorunsuz bir şekilde gerçekleşebilmesi için gayret sarfedilmiştir. Bu sırada Mübadele Komisyonu ile Şimendifer İdaresi arasında bagaj konusunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bahsi geçen hususta Komisyon ile şimendifer idaresi arasındaki sorun halledildiği takdirde 18 Temmuz gecesini ikinci kafilenin de hareket edebileceği duyurulmuştur. ("Ankara Rumları", 1924, s. 3). 24 Temmuz'a geldiğinde Şimendifer İdaresi ile Mübadele Komisyonu arasında bagaj ücretleri konusunda çıkan sorunun çözüme kavuştuğu anlaşılmaktadır. Böylece komisyon 4.000 kadar Rum'un sevk için hazırlıklara başlamıştır. Gazete haberlerine yansıdığına göre 25 Temmuz akşamı ikinci kafilenin sevk gerçekleştirilecektir. Bu gecikmenin sebebi tatil nedeniyle devlet dairelerinin kapalı olmasından resmî işlemlerin yerine getirilememesidir ("Ankara Rumları Geliyor", 1924, s. 3). Devam eden süreçte 26 Temmuz akşamı 700 kişilik ("Ankara Rumlarının Sevk Etrafında", 1924, s. 3), 29 Temmuz'da ise 800 kişilik Rum kafilelerinin İstanbul'a sevk edileceği ilan edilmiştir ("Ankara Rumlarının Yeni Bir Kafilesi", 1924, s. 3). 6 Ağustos 1924'e geldiğinde sevk edilen mübadil Rumların sayısı 4.400'e ulaşmıştır. Daha sevk edilecek 1.000 kadar Rum mevcuttur. Bunların içerisinde Ankaralı Rumların yanında civar mahallerden toplananlar da bulunmaktadır. Şimdiye kadar mübadele komisyonunca pasaportları verilen Rumların adedi ise 5.200 kadardır. Bunlardan 4.400'ünün gittiği göz önünde

bulundurulduğunda kalanların sayısının 800 olduğu anlaşılacaktır. Bu sayının çoğunluğu Ankaralı Rumlardır. Ankara’da çalışmalarını yürüten Ankara Yozgat Tali Mübadele Komisyonu bahsi geçen Rumların sevkinden sonra Yozgat havalisindekilerin gönderilmesi için Yozgat’a gidecektir (“Ankara Rumları”, 1924, s. 4). 18 Ağustos’ta 801 Rum’un daha sevk edildiği anlaşılmaktadır. Böylece basından takip edilebildiği kadarıyla bahsi geçen tarihe kadar sevk edilen Rumların sayısı 6.622 kişiye ulaşmıştır (“Ankara’dan Sevk Edilen Rumlar”, 1924, s. 3).

Mübadele kapsamında Yunanistan’dan Ankara’ya gelen mübadil Türkler de bulunmaktadır. Gelenlerin Ankara’nın merkezinin yanında Zir (günümüzde Sincan), Kalecik ve Polatlı kazalarına iskân edildiği yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. O sıralar Ankara sınırları dâhilinde bulunan Keskin (günümüzde Kırıkkale’ye bağlıdır) ise vilayetin en önemli mübadil iskân alanıdır (Safvet, 1341/1925, s. 51). 1924 senesinde Ankara’nın merkezine iskân edilen mübadil sayısı 22’dir. Aynı yıl Zir (Sincan)’e 10, Polatlı’ya 64 ve Keskin’e de 351 mübadil yerleştirilmiştir. Keskin’e kısa bir süre sonra 100 duvar ustası mübadilin daha geldiği anlaşılmaktadır (Sarı, 2015, s. 52-53, 102). Bu hususta bir diğer bilgi ise mübadele kapsamında Ankara’ya gelenlerden 377’sinin tasfiye talepnameşinin Muhtelif Mübadele Komisyonuna ulaştığıdır. 377 kişiden 307’si Ankara’nın merkezinde, 48’i Kalecik’te, geri kalan 22 kişi ise Yenikent, Beypazarı, Ayaş ve Kalecik ilçelerinde iskân edilmiştir (Sarı, 2011, s. 367).

Mübadele kapsamında Ankara’ya gelenlerin sayısı konusunda net bir bilgiye ulaşamamıştır. Geray ve Sarıay’ın çalışmalarında 1924-1928 seneleri arasında Yunanistan’dan gelen mübadillerin sayısının 185 hanede toplam 925 nüfus olduğu zikredilmektedir (Geray, 2019, s. 86; Sarıay, 2011, s. 363). Emgili’nin verdiği bilgiye göre ise Ankara’ya yerleştirilen mübadil sayısı 1.700’dür (Emgili, 2012, s. 927).

Diğer göçmen gruplar gibi mübadele kapsamında kente gelenlere de geldikleri yerlerdeki mallarına karşılık emval-i metrukeden meskenler, iş yerleri ve araziler tahsis edildiği anlaşılmaktadır (272.0.0.11/22.113.25, BCA; 272.0.0.11/24.127.8, BCA; 30.18.1.2/43.12.16, BCA). Mübadillere yönelik yardımların bir kısmı onların resmî talepleri ve davaları sonucu tevdi edilmiştir. Arşiv vesikalarında yer aldığına göre ise bunda mübadillerin geldikleri yerlerdeki malları esas alınmıştır⁵.

Arşiv vesikalarına yansıdığına göre Ankara’da iskân edilen mübadillerin çoğunluğu Selanik’ten gelmiştir. Bunun yanında Vodine, Siroz, Kavala, Serfice, Drama, Naslıç⁶, Yanya, Karaferye, Kalkış, Manastır, Gevgeli, Katrin, Yenice,

⁵ Bk. 272-0-0-13/79-8-33, BCA; 272-0-0-13/79.2.6, BCA; 272-0-0-11/24.127.8, BCA; 272-0-0-11/22-113-25, BCA; 272-0-0-11/20-102-6, BCA; 272-0-0-74/70-58-6, BCA; 272-0-0-11/22.112.11, BCA

⁶ Selanik için bk. 272-0-0-12/59-160-6, BCA; 272-0-0-13/79-8-33, BCA; 272-0-0-13/82-22-8, BCA; Vodine için bk. 272-0-0-13/79-2-6, BCA; 272-0-0-12/62-181-13, BCA; Siroz için bk. 272-0-

Vardar, Petriç, Midilli, Dedeoğaç, Dimetoka, Resmo ve Kandiye bölgelerinden gelenlerin olduğu da anlaşılmaktadır (Emgili, 2012, s. 926-927, 934). Arşiv kayıtlarından münferit aileler şeklinde olsa dahi Ankara'ya mübadil iskânın en az 1928 senesi ortalarına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır (272-0-0-12/55.137.4, BCA).

Gelen mübadillerin meslekleri dikkat çekicidir. Bunlar arasında memur, maliye müfettişi, avukat, alay kâtibi, kaymakam, imam, posta gişe memuru, muhasebeci, mümeyyiz, terzi, saatçi, inşaat mühendisi, bahriye zabiti, komiser, şoför, berber, tüfek ustası, asker (yüzbaşı, binbaşı), doktor, müftü, polis, otel ve kahve işletmecisi, ayakkabıcı, kalaycı ve demircilik mesleklerine mensup şahsiyetler bulunmaktadır. Ayrıca çiftçilik (rençber) ve bağıcılıkla uğraşan kişiler de Ankara'ya getirilmiştir. Ancak bunların sayısı çok fazla değildir. Bu durum kente iskân edilecek mübadillerin özenle seçildiğini akıllara getirmektedir. Amaç Rumların gidişiyle ortaya çıkan çeşitli alanlardaki emek boşluğunu ikame etmektir (Emgili, 2012, s. 927, 935).

2. Göçmenler

Mustafa Kemal Atatürk döneminde Ankara'ya iskân edilen göçmenlere bakıldığında bunların neredeyse tamamının Rumeli Türkleri olduğu görülecektir. Ayrıca bu sırada bir kısım Tatar göçmen de Ankara'ya iskân edilmiştir. Atatürk döneminde Ankara'ya gelen göçmenler için ekseriyetle müstakil köyler tesis edilmiştir. Bu köyler genel olarak "numune köy" uygulamaları kapsamında vücuda getirilen yerleşim alanlarıdır. Bu devrede tesis edilen Ahimesut (1928)⁷, Samutlu (Temelli) (1930) ve Sincanköy (1938) bir göçmen yerleşim alanı olmanın yanında numune köy vasfını da taşımaktadır. Bunlardan Ahimesut ve Samutlu köyleri Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenlerin iskânları için oluşturulmuştur. Sincanköy'e yerleşen göçmenler ise Romanya'nın Köseabdi bölgesinden gelen Türklerdir. Günümüzde Etimesgut sınırları içerisinde kalan Ahimesut köyü ile Sincan ilçesinin merkezinde tesis edilmiş olan Sincanköy kentleşmeyle birlikte dönüşüme uğramış, demografik ve mimari açıdan ilk günkü vasfını kaybetmiştir. Sincan'a bağlı Polatlı yolu üzerindeki Temelli (Samutlu) köyü ise mevcut yapısı dönüşüme uğrasa da hâlen ilk yerleşimden kalan izler taşımaktadır⁸.

Atatürk döneminde adı geçen yerleşim alanlarının yanında numune köy uygulaması kapsamında olmasa da göçmenler için tesis edilen iki muhacir köyü daha bulunmaktadır. Bunlar 1926-1927 senelerinde iskâna açılan Yenidoğan ile 1927 senesinde yerleşime açılan Kıranharmanı köyleridir. Günümüzde Polatlı ilçesi sınırları içerisinde bulunan Yenidoğan köyü, Romanya'dan gelen Tatar

0-13/80-12-4, BCA; 272-0-0-12/48-96-1, BCA; Kaval için bk. 272-0-0-11/20-102-6, BCA; Serfice için bk. 272-0-0-12/55-138-9, BCA; Drama için bk. 272.0-0-12/60-166-22, BCA; 272-0-0-13/84-31-14, BCA; Nasliç için bk. 272-0-0-12/55-137-4, BCA.

⁷ Ahimesut köyü hakkında detaylı bilgi için bk. (Kayapınar, 2012, s. 373-395).

⁸ Atatürk döneminde Ankara'ya göçmen iskânı konusunda detaylı bilgi için bk. (Pustu, 2022).

göçmenlerin yerleştirildiği bir iskân sahasıdır. Yine Polatlı ilçesine bağlı bulunan Kıranharmanı köyüne yerleştirilenler ise Romanya'nın Dobruca bölgesinden gelmiş olan Türklerdir (Pustu, 2022; Kıırımlı, 2012, s. 170-171).

Göçmenlerin iskânı amacıyla vücuda getirilen müstakil köylerin yanında, Ankara dahilinde mevcut olan bir kısım köye yerleştirilenler de bulunmaktadır. Bu köyler Osmanlı döneminde muhacirlerin iskânı ile mamur hale getirilmiş olan yerleşim alanlarıdır. Bunlar günümüzde Gölbaşı ilçesi sınırları içerisinde bulunan Ahiboz, Gökçehöyük (Çerkeshhöyük) ve İkizce ile Çubuk'a bağlı Dumlupınar köyleridir. Bu köylerden Ahiboz Nogay muhacirlerin iskân alanıdır. Diğer köyler ise Çerkes muhacirlerin yaşadığı mahallerdir. Bunlardan Dumlupınar köyü hariç diğer köylerde Rumeli muhacir Türkler, Nogay ve Çerkeslerle ortak yaşam sürmektedir. Dumlupınar köyünde ise günümüzde -bir hane hariç tutulacak olursa- Çerkes kökenli vatandaş bulunmamaktadır (Pustu, 2020b; Pustu, 2020a, s. 190-197).

Netice olarak Atatürk döneminde Ankara'ya en az 3.500 kadar göçmenin iskân edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde kente yaşanan göçler sayı açısından öne çıkmasa da ifade ettiği anlam bakımından oldukça önemlidir. Zira Atatürk idaresinde, başkent Ankara'ya gerçekleşen göçler sadece bir iskân çalışması değil aynı zamanda bir imar projesi olarak değerlendirilmelidir⁹.

B. II. Evre: Adnan Menderes Dönemi (1950-1960)

Atatürk'ün vefatı sonrası 1938-1950 seneleri arasını kapsayan İsmet İnönü idaresi sırasında da Ankara'ya göçmen iskânı söz konusudur. Ancak bunların sayıları oldukça düşük seviyede kalmıştır. Resmî kayıtlarda yer aldığına göre bu sayı sadece 220'dir. Gelen göçmen sayısının diğer dönemlere nazaran az olmasının temel sebebi, İnönü döneminde izlenen göçmen politikalarıdır. Onun döneminde de Bulgaristan'da yaşayan Türklere karşı asimilasyona yönelik uygulamaların takip edildiği bilinmektedir. Ancak İnönü yönetimindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin göçler konusunda çeşitli sebeplerle cesur bir tavır takınmadığı bir hakikattir. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği şartlarla da yüzleşmek durumunda kalan Halk Partisinin bu konudaki tavrı, göçün yıllara yayılması ve gelenlerin serbest göçmen (iskânsız/masrafsız) statüsünde kabul edilmesidir. Bu durum özellikle Bulgaristan'da baskı altında bulunan Türklerin mağduriyetlerinin daha da artmasına neden olmuştur. 14 Mayıs 1950'de gerçekleşen seçimler neticesinde Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle göçmenlerin kabulü ve yerleştirilmesi konusunda çok daha aktif bir politika takip edildiği görülmektedir (Pınar, 2014, s. 61-94; Arslan, 2012, s. 329-344). Bu süreçte Anadolu'nun diğer birçok mahalli gibi Ankara da gelen göçmenlerin yerleştirildiği alanlardan biri olmuştur. Bu devrede gelenler iskânlı göçmen statüsünde kabul edilmiştir. Dolayısı ile bunların iskân

⁹ Ankara'ya göçmen iskânının neden bir imar projesi olarak görülmesi gerektiği hakkında bk. (Pustu, 2022, s. 45, 58).

masrafları (nakliye işleri, mesken inşası, arazi tahsisi vb.) devlet tarafından karşılanmıştır (Sarımay, 2011).

Adnan Menderes döneminde gerçekleşen göçlerin en yoğun olduğu zaman dilimi 1950-1951 seneleridir. Resmî kayıtlarda yer aldığına göre bu yıllarda Ankara'ya iskân edilen göçmen sayısı 1.478 hanede 6.077 nüfustur. Konukman'ın verdiği rakam ise 1.565 ailede 6.016 kişidir (Konukman, 1990, s. 46). Bunlardan 6.058'i Bulgaristan'dan gelenlerdir. Geri kalanlar ise Yunanistan (13 kişi) ve Yugoslavya'dan (6 kişi) göç etmişlerdir. Bunların Ankara'da iskân edildikleri alanlar şu şekildedir; (Sarımay, 2011, s. 363-366).

1950-1951 Yıllarında Ankara'nın İlçelerine İskân Edilen Muhacir Sayısı

İskân Alanı	Hane	Nüfus
Haymana	341	1362
Polatlı	246	1027
Ankara Merkez	245	791
Şereflikoçhisar	70	375
Çubuk	67	305
Keskin	63	284
Ayaş	56	281
Kalecik	49	240
Çankaya	53	217
Beypazarı	47	212
Kızılcahamam	47	208
Bala	49	206
Etimesgut	49	176
Kazan	29	145
Nallıhan	33	140
Bağlum	31	98
Keçiören	3	10
Toplam	1.478	6.077

Menderes döneminin geri kalan yılları olan 1952-1960 seneleri arasında Ankara'ya gelen göçmen sayısı ise 684 hanede 2.351 nüfustur. Bunlardan 2.185'i Ankara'nın merkezinde iskân olunmuştur. Geri kalan 166 kişinin gönderildiği

mahal ise Polatlı ilçesidir. Bu devrede gelenlerin önemli bir kısmı Yugoslav göçmenidir (628 hanede 2.146 nüfus) ve bunların tamamı Ankara'nın merkezinde iskân edilmiştir. Kalan göçmenlerin geldiği mahal ise Bulgaristan (43 hanede 174 nüfus), Yunanistan (14 hanede 30 nüfus) ve Romanya'dır (1 hanede 1 nüfus). Bulgaristan'dan gelenlerin nerdeyse tamamı Polatlı dahilinde iskân olunmuştur. Kalan 1 hanede 5 nüfus ise Ankara'nın merkezinde yerleştirilmiştir (Sarınay, 2011, s. 363-366)¹⁰.

Fotoğraf 1: Ankara'ya Gelen Göçmen Kafilesine Ait Bir Fotoğraf.

(Kaynak: *Ulus*, 7 Ocak 1951, s. 1).

Menderes döneminde gelen göçmenler genel olarak bahsi geçen ilçeler dahilindeki mahalle ve köylere dağıtılmak suretiyle yerleştirilmiştir. Bunun iki istisnası Polatlı sınırları içerisinde bulunan Devecipınarı köyü ile Ankara'nın merkezinde yer alan Varlık Mahallesi'dir. Devecipınarı köyüne yerleşen göçmenlerin geldikleri alanlar Elana, Osmanpazarı, Kırcaali, Tunaboyu ve Deliorman bölgeleridir (A. Karakaç, kişisel görüşme, 8 Mayıs 2019). Ayrıca müstakil göçmen yerleşim alanları olmasa da göçmenlerin yoğunluklu bir şekilde buldukları mahaller de vardır. Haymana ilçesine bağlı Toyçayırı köyü bunlardan biridir. Resmî kayıtlarda köye yerleştirilen göçmen sayısı 44 olarak gösterilse de gerçekte bu sayı 40'tır. Geldikleri yerler ise Şumnu, Osmanpazarı ve Dobruca'dır (S. A. Gülsen, kişisel görüşme, 21 Temmuz 2019). Ankara'ya ulaşan göçmenler kentteki göçmen misafirhanesinde ağırlandıktan sonra kendileri için belirlenen iskân alanlarına sevk edilmişlerdir¹¹. Ankara'ya ulaşan göçmenlerin aynı gün

¹⁰ Göçmenlerin yerleştirildikleri köyler hakkında detaylı bilgi için bk. (Sarınay, 2011, s. 363-366)

¹¹ Göçmenlerin Ankara'ya gelişleri basına da yansımıştır. Buradan 26 Ocak 1951 tarihinde kente 300 göçmenin gelmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bk. (*Ulus*, 27 Ocak 1951, s. 2).

kendileri için tahsis edilen hususi otobüsler vasıtası ile belirlenen iskân mahallerine sevk edildikleri de olmuştur ("Ankara'ya 114 Göçmen Geldi", 1951, s. 1, 5)¹².

Fotoğraf 2: 1951 Senesinde İskân İçin Ankara'ya Sevk Edilen Göçmenlerle Yerli Halk Bir Arada. (Kaynak: *Ulus*, 8 Şubat 1951, s. 1).

Ankara'da oluşturulan bir diğer göçmen iskân alanı Akköprü mevkiinde bulunan Varlık Mahallesi'dir. İddia edildiğine göre mahalle Varlık Vergisi uygulaması kapsamında toplanan paralarla finanse edildiğinden bu adı almıştır. Arşiv kayıtlarında meskenlerin Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğünce inşa ettirildiği bilgisi de geçmektedir¹³. Bir diğer kayıttan ise mahallenin tesisinde Avrupa Muhacir ve Mülteciler Teşkilatının yardımlarının söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Mahalleye iskân edilen göçmenlerin Ankara'ya gelişleri 1951 ve 1952 senelerine denk gelmektedir. Bunlar Bulgaristan'dan gelen Türklerdir (Bayraktar-Özden, 2012). Ankara'ya ulaşan göçmenler bir süre farklı mahallerde barınma ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Göçmenlerin iskânı için Varlık Mahallesi'nin tesisine ise 30 Mart 1955'te karar verilmiştir (30.18.1.2/138.134.10, BCA). Temel atma töreni 19 Kasım 1956'da saat 15.30'da gerçekleştirilmiştir (30.1.0.0/20.116.32, BCA). A, B ve C olmak üzere üç farklı sınıfta inşa edilen meskenlerin adedi (Bayraktar-Özden, 2012) 335'tir¹⁴. Ancak 1957 senesinde tamamlanan bu meskenler göçmenlerin iskânına açılmamıştır. Bunun yerine Başbakanlığın emri ile hazineye intikal ettirilerek 1957 senesinde Ankara'da gerçekleşen sel felaketinde zarar görenlerle meskenleri istimal edilen ailelere kiralanmıştır. 1960 senesine gelindiğinde 476 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile

¹² 1951 senesi Ocak ayı ortalarında gelen göçmenlerin otobüslerle Etimesgut, Nallıhan, Çankaya ve Haymana ilçelerine sevk edildikleri hakkında aynı dipnota bakınız

¹³ Meskenlerin Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğünce inşa ettirildiği hakkında bk. BCA., 30.18.1.2/157.24.6, BCA

¹⁴ Varlık mahallesinin mimari yapısı hakkında detaylı bilgi için bk. Murat Özden, *Cumhuriyet Dönemi Göçmen Konut Politikaları ve Ankara Varlık Mahallesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, 2003.

meskenlerin göçmenlere tevdiine karar verilmiştir. İlk etapta göçmenlere temlik ve tescil edilen mesken adedi 150'dir. Hazinesin elinde bulunan geri kalan 185 meskenin kendilerine tahsisi için ise göçmenler Danıştaya dava açmışlardır (*Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 1963, s. 94-95). Buna rağmen meskenlerde oturan felaketzedelerin buralardan çıkartılması kolay olmamıştır. Göçmenler iki yıl kadar süren Danıştay sürecinden sonra ancak 1962 senesinde Varlık Mahallesi'nde kendileri için inşa edilen meskenlere yerleştirilebilmişlerdir (Kaynak, 2017, s. 220).

Netice olarak Adnan Menderes döneminde izlenen cesur göçmen politikalarıyla birlikte resmî rakamlara göre Ankara'da iskân edilen göçmen sayısı 2.941 hanede 11.606 nüfustur. Bu rakam Rumeli'nin çeşitli yerlerinden göç edenleri kapsamaktadır (Sarıay, 2011, s. 363-366).

Valiliğin yayınladığı bir tezkere ile kent dahilinde iskân edilecek göçmenlerin barınmaları ve iaşeleri için arzu ettikleri takdirde kentte görev yapan bütün memurların ve subayların da yardımda bulunabilecekleri bildirilmiştir (30.1.0.0/117.737.4, BCA). Ayrıca göçmenlerin iskân işleri için Ankara halkının "canla başla" çalıştığı dönemin basınına yansımıştır. *Ulus* gazetesinde yer alan bir habere göre Halk Partisi Ankara teşkilatı da göçmenlerin yerleştirilmesi konusunda her türlü fedakarlığı göstermiş ve bu hususta hükümete elinden gelen desteği vermiştir. Dahası bu konuda CHP, Ankara İl İdare Kurulu teşkilatına bir tamim göndermiştir. Tamim şu şekildedir;

"Anavatanlarına kavuşan ırktaşlarımızın yerleştirilmeleri ve âcil ihtiyaçlarının karşılanması hususunda gösterdiğiniz büyük gayret, İl İdare Kurulumuzda teşekkürle karşılanmıştır.

Binbir ıstırap ve dayanılmaz bir bakıdan kurtularak anavatanlarına sığınan göçmen kardeşlerimizin bir ân önce rahat bir hayata kavuşmaları ve müstahsil hale getirilmeleri millî bir davamız olmuştur. Halli, bütün vatandaşların elbirliği ile yardımlarına muhtaç bulunan bu millî davada da, millî birlik ve vatanperverlik duygusunun yeni bir örneğini vereceğinizden şüphe etmemekteyiz.

Gayretlerinizin ve muhitinizde partili arkadaşlar ve bütün vatandaşlar nezdinde faydalı telkinlerinizin devamını rica eder sevgilerimizi sunarız" ("Göçmenlere Yardım İçin C.H.P. Kararı", 1951, S. 2).

Ankara'daki Küçük Tiyatro binasının çocuk bölümünde 1951 senesi Şubat ayı ortalarında göçmenler yararına bir müsamere hazırlanmıştır. Bu müsamerede Büyük Tiyatro sanatkârları da sahne almıştır. Göçmenler müsameresi için sanatkârlardan Ağâh Hün, Heyecan Başaran, Ekmel Hürol, Kemal Bekir, Haldun Marlah ve Büyük Millet Meclisi Başkanı Refik Koraltan'ın oğlu Cengiz Han Koraltan'ın da katkıları ile bir temsil hazırlanmıştır ("Göçmenler İçin Temsil", 1951, s. 2). Çeşitli vesilelerle gerçekleştirilen

çalışmalar neticesinde Ankara bölgesindeki göçmenler için 1951 senesi Mart ayı başı itibariyle 233.126 lira 42 kuruş nakdi yardım ve 21.356 parça giyim eşyası temin edilmiştir (“Göçmenlere Yapılan Yardımlar”, 1951, s. 2).

C. III. Evre: Akraba Göçleri (1968-1988)

Adnan Menderes iktidarı sonrasında da Ankara’ya göçler devam etmiştir. 22 Mart 1968’de Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan 14 maddelik “Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması” kapsamında 116.521 kişi Türkiye’ye göç etmiştir (Konukman, 1990, s. 44; Url-2). Bu dönemde gerçekleşen göçleri 1988 senesine kadar getirmek mümkündür. Bu sırada 718 hanede toplam 2.296 göçmen Ankara’ya iskân edilmiştir. Bunlardan 27 hanede 83 nüfusu hariç olmak üzere geri kalanların tamamı Ankara’nın merkezine yerleştirilmiştir. 27 hanenin iskân edildiği mahal ise Polatlı ilçesidir. Bu devrede gelenlerin ekserisi Bulgaristan göçmeni Türklerdir (668 hanede 2.157 nüfus). Ancak Yugoslavya’dan (48 hanede 131 nüfus) ve az sayıda Romanya’dan (2 hanede 8 nüfus) gelen göçmenler de bulunmaktadır (Sarinay, 2011, s. 368-369).

D. IV. Evre: Turgut Özal Dönemi (1989-1992)

Todor Jivkov (1911-1998) idaresindeki Bulgaristan’ın, 1984 senesi sonlarına gelindiğinde homojen bir Bulgar milleti oluşturmak gayesi ile ülkede yaşayan Türklere karşı giriştiği asimilasyon politikaları, bahsi geçen coğrafyada huzursuzlukların tekrar baş göstermesine neden olmuştur. Bu sırada Bulgar idaresi zorla Türklerin isimlerinin değiştirilmesi, Türkçe konuşmanın yasaklanması, Müslümanların ibadet özgürlüklerinin kısıtlanması gibi uygulamalara gitmiştir. Meydana gelen baskılar karşısında itiraz edenler sürgüne gönderilmiş hatta ölümle cezalandırılmıştır. Bulgaristan’ın Türklere karşı olan bu tutumu tarihimizde 89 göçü olarak bilinen nüfus hareketliliğinin yaşanmasına yol açmıştır. Turgut Özal’ın başbakanlığının son aylarında 1989 senesi ortalarında başlayan ve ilerleyen aylarda devam eden göçler neticesinde Türkiye’ye giriş yapan göçmen sayısı -daha sonra kayda değer bir kısmı geri dönecek olsa da- 320 bini bulmuştur (Konukman, 1990, s. 53-61, 70-71; Kemaloğlu, 2012, s. 47-69, 248; Evren: “Asimilasyon Politikası Trajesi”, 1989, s. 13). Ankara, bu devrede de gelen Bulgaristan Türklerinin iskân edildiği alanlardan birisidir. Ankara’nın sanayi kentlerinden birisi olması bu kararın alınmasında etkili olmuştur (Konukman: “Göçmenleri Sanayileşmiş Şehirlere Yerleştireceğiz” Soydaşlara Uygu Kent”, 1989, s. 3, 8).

Bir kısım çalışmada Ankara’daki 89 göçmenlerinin¹⁵ geldikleri yer konusunda sadece Deliorman’ın ismi geçmektedir (Güler, 2011, s. 12). Ancak bu bilgi eksiktir, zira bu sırada Ankara’ya iskân edilen göçmenlerin tek bir yerden değil Bulgaristan’ın farklı vilayetlerine (Dobruca, Deliorman, Gerlovo, Kırcaali) bağlı alanlardan geldikleri saptanmıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla geline yerler şu şekildedir (M. Özgür-M. Ertürk, kişisel görüşme, 11 Şubat 2023);

¹⁵ Kente gerçekleşen 89 göçleri hakkında tarafımızca Atlas 10th International Social Sciences Congress isimli etkinlikte “89 Göçmenlerinin Ankara’da İskânı” başlıklı bir bildiri sunulmuştur.

Tablo 1: 89 Göçmenlerinin Geldikleri Yerler

Dobruca: Silistre, Balçık, Kavarna, Tervel	Deliorman: Razgrad, Şumnu, Rusçuk, Zıştovi, Kemaller (İsperih), Akkadınlar (Dolovo),
Gerlovo: Trgovişte, Omurtak, Popovo, Aydos, Velikotirnova,	Kırcaali: Mestanlı, Haskova, Kurumavgrat, Paşmaklı, Yakuruda, Velingrad,

Bulgar idaresinin baskıları neticesinde onların bizzat zorlamaları ile çeşitli vasıtalarla doldurulan (kamyon, otobüs vb.) göçmenler 2 Haziran-23 Ağustos 1989 tarihleri arasında peyderpey Türkiye sınırına itilmiştir. Sonraki süreçte gerçekleştirilen ikili antlaşmalara dayalı olarak vize almak suretiyle gelenler de bulunmaktadır. Kapıkule sınırından Türkiye'ye giriş yapan göçmenler ilk olarak Kırklareli'ye bağlı Dereköy'de tesis edilen Çadırkent'te toplanmışlardır¹⁶. Burası 89 göçmenlerinin genel toplanma alanıdır. Göçmenlerin buradaki bekleme süreleri on günü bulmuştur. İskân alanları belirlenenler ise buradan peyderpey tespit edilen mahallere sevk edilmişlerdir. Ankara'ya gönderilen göçmenler için de aynı süreç işletilmiştir. Bulgaristan'dan şahsi araçları ile sınırı geçip Çadırkent'e ulaşanlar yer tespitinin ardından kendi vasıtalarıyla Ankara'ya ulaşmışlardır. Bu süreçte şahsi araçların benzin giderleri devlet tarafından karşılanmıştır. Müstakil aracı olmayanlar ise devlet tarafından tren, otobüs veya kamyonlarla Ankara'ya sevk olunmuşlardır. Nakil sırasında devlet, göçmenlerin iâşe, nakliye, köprü geçiş ücretleri vb. giderlerinin tamamını karşılamıştır (M. Özgür-M. Ertürk, kişisel görüşme, 11 Şubat 2023).

Ankara'ya ulaşan göçmenler kent halkının yardımları ile kiralık meskenler bulmuş ve buralara yerleşmişlerdir. Göçmenlerin kira giderleri devlet tarafından karşılanmıştır. 1990 senesi sonu itibarıyla kira yardımı alan kişi sayısı 871'dir. Devlet gelenlerin kiralarını karşılamının yanında her bir aileye 150 lira kadar bir nakdi yardımda bulunmuştur. Ayrıca kaymakamlık üzerinden düzenli bir şekilde onlara gıda desteği sağlanmıştır. 1990 senesi sonuna gelindiğinde gider yardımı alan kişi sayısı 1.166'dır. Toplamda 1990 senesi sonuna kadar yapılan kira yardımı 236.308.500'dür. Gerçekleştirilen sosyal yardım miktarı ise 2.593.000.000'i bulmuştur (Konukman, 1990, s. 85-86; M. Özgür-M. Ertürk, kişisel görüşme, 11

¹⁶ Devam eden süreçte farklı alanların da geçici toplanma alanları olarak kullanıldığı bilinmektedir. Edirne, Tekirdağ ve Gaziosmanpaşa'da tesis edilen çadırkentler bu minvaldendir. Bahsi geçen alanların yetersiz kalması üzerine ülke genelindeki okullara ve yurtlara geçici olarak yerleştirilen göçmenler de bulunmaktadır. 492'si ortaokul ve 1412'si yurt olmak üzere Ankara'da geçici iskâna tabi tutulan göçmen sayısı 1904'tür. Bk. (Konukman, 1990, s. 77, 83-84).

1989 senesi ortalarından itibaren kente gelen göçmenler için 1991 senesinde Pursaklar ilçesi sınırları dahilinde o sırada boş arazi/tarla durumunda olan günümüzde Ayyıldız Mahallesi olarak anılan alanda mesken inşasına girişilmiştir. Emlak Bankasının finanse ettiği meskenler 1992 senesi sonlarına doğru tamamlanmış ve Aralık ayı içerisinde gerçekleştirilen kura neticesinde sahiplerine dağıtılmıştır. Bahsi geçen mahallede inşa edilen blok sayısı 64'tür. Bloklar beş kat ve her bir katta dört daire olacak şekilde planlanmıştır. Buna göre bahsi geçen mahallede inşa edilen daire sayısı 1.280'dir. 66 m2 genel alana 52 m2 kullanım alanına sahip olan meskenler 2+1 olarak planlanmıştır. Göçmenler -Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı sırasında- anahtarlarını dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in elinden almışlardır. Anahtarlarını teslim almalarının hemen ardından dairelerine yerleşen göçmenler olduğu gibi henüz mahallede altyapı hizmetlerinin gelişmemiş olması sebebiyle devam eden süreçte evlerine taşınanlar da bulunmaktadır. Meskenler peşinat alınmaksızın yirmi yıllık bir borçlanma karşılığında sahiplerine teslim edilmiştir. Her bir dairenin bedeli aynı olmayıp buldukları katlara göre fiyatları 85 ila 95 milyon lira arasında değişiklik göstermiştir. Meskenlerin tapularının verilmesi ise kalan borçların tahsilinin ardından 2004 senesinde gerçekleşmiştir (M. Özgür-M. Ertürk, kişisel görüşme, 11 Şubat 2023)¹⁸.

89 göçü kapsamında Sincan'da bulunan Çimşit'e de göçmen iskân edildiği anlaşılmaktadır. Devlet burada da göçmenler için daireler inşa ettirmiştir. Dairelerin inşası için sözleşme tarihi 21 Aralık 1990'dır. 19 Kasım 1993 tarihinde tamamlanan meskenlerin planları Ayyıldız Mahallesi'ndekilerle aynıdır. Özgür, burada 17 blokta 340 daire inşa edildiğini iddia etse de tespit edilen bir kayıttan toplam 23 bin m2'lik alanda 15 blokta inşa edilen daire sayısının 315 olduğu saptanmıştır (Url-1; M. Özgür-M. Ertürk, kişisel görüşme, 11 Şubat 2023). 89 göçmenleri için daire inşasına girişilen bir diğer mahal ise Kalecik ilçesidir. Burada inşa edilen konut sayısı ise 50'dir (Konukman, 1990, s. 87-88).

¹⁸ Göçmen konutları hakkında bk. (Çevik, 1993).

Fotoğraf 4: Çimşit'te İnşa Edilen Göçmen Blokları. (Kaynak: Url-1, 23.02.2023).

Halter alanında önde gelen sporcularımızdan Halil Mutlu ile Taner Sağır 89 göçü kapsamında Ankara'ya gelen göçmenler arasındadır. Günümüzde gelişen ve büyüyen Pursaklar'daki göçmen Blokları mevkiinde Halil Mutlu adında bir sokak bulunmaktadır. Ayrıca Naim Süleymanoğlu'nun da 89 göçüne sebebiyet veren hadiseler karşısında 1986'da kaçarak Türk devletine sığındığı ve Ankara'da bulunan Bahçelievler semtine yerleştirildiği bilinmektedir. Süreç içerisinde Naim Süleymanoğlu'nun annesi ve kardeşi Muharrem de Ankara'ya gelmiş ve aynı semtte ikamet etmiştir. Süleymanoğlu'nun babası ise Bulgaristan'dan Türkiye'ye hiç gelmemiştir. Kayda değer bir süreden sonra Süleymanoğlu'nun annesinin Bulgaristan'a geri dönmesi muhtemelen bu durumdan ileri gelmektedir (M. Özgür-M. Ertürk, kişisel görüşme, 11 Şubat 2023). Ayrıca Abadan köyünde Süleymanoğlu'na ait bir de villa bulunduğu tespit edilmiştir. (C. Vedin, kişisel görüşme, 6 Haziran 2019).

Türkiye genelinde 89 göçmenleri arasında sonraki süreçte geri dönenlerin olduğu bilinmektedir. Ancak yapılan incelemelerde Ankara'ya yerleşen göçmenlerden -Bulgaristan'la bağlarını koparmayanlar bulunmakla beraber- kalıcı olarak geri dönenlere rastlanmamıştır (M. Özgür-M. Ertürk, kişisel görüşme, 11 Şubat 2023). Süreç içerisinde demografik yapısı dönüşüme uğrasa da hâlen Ayyıldız Mahallesi'nde göçmenler varlıklarını devam ettirmektedirler.

Sonuç

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan yenilgiler ve gerçekleşen toprak kayıplarıyla beraber içe dönük zorunlu göç hareketleri ile yüzleşmek mecburiyetinde kalmıştır. Kırım Harbi, 93 Harbi ve Balkan Harpleri göçler açısından Osmanlı döneminde yaşanan önemli kırılmalardır. Özellikle 93 Harbi'nin ardından Rumeli ve Kafkasya'da yaşanan toprak kayıpları neticesinde Anadolu coğrafyası yoğun bir muhacir akınına maruz kalmıştır. Bu süreçte Anadolu'nun ortasında konumlanmış bulunan ve demiryolu yolu hattının ulaşması

ile pek çok alanda değeri artan Ankara da muhacir iskânı konusundan öne çıkan lokasyonlardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine karışması ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin tesisinden sonra da Ankara'ya yaşanan göçler devam etmiştir. Osmanlı döneminde meydana gelen kırılmaların artçı sarsıntıları olarak değerlendirilebilecek bu göçler Atatürk dönemiyle birlikte başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu'nun diğer pek çok yeri gibi Ankara'nın göçler açısından yüzleştiği ilk tecrübe Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesidir. Bu sırada çok yoğun bir nüfus hareketliliği gözlenirse de Ankara, mübadele uygulamasına gidilen şehirler arasındadır. Yine bu devrede Atatürk'ün izlediği milliyetçi nüfus politikalarıyla birlikte kente Rumeli bölgesinden Türk göçmenler gelmeye devam etmiştir. Bu sırada “numune köy” uygulamaları kapsamında Ankara'da tesis edilen Ahimesut, Temelli ve Sincan köyleri Atatürk dönemine damga vuran göçmen yerleşim alanlarıdır. Zira bahse konu yerleşim alanları Ankara halkına ve köylüsüne örnek teşkil edecek mahiyette tasarlanmış ve hayata geçirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün ardından Cumhurbaşkanlığına seçilen İsmet İnönü'nün siyasi ve ekonomik kaygılarla izlediği tedbirli göçmen politikaları, göçmen kabulünü durma noktasına getirmiştir. Genelde Anadolu'ya özelde ise Ankara'ya göçmen iskânın tekrar yoğunluk kazanması ise 1950 senesinde iktidara gelen Adnan Menderes'in liderliğindeki Demokrat Parti idaresi ile birliktedir. Menderes'in Rumeli coğrafyasında pek çok alanda mağduriyet yaşayan Türklere kapıları açmasının Ankara'da da yansımaları olmuştur. Menderes döneminde iskânın yoğunlaştığı yıllar 1950 ve 1951 seneleridir. Bu sırada Ankara'ya gelen göçmenlerin önemli bir kısmı mevcut köylere dağıtılmak suretiyle iskân edilmiştir. Polatlı ilçesine bağlı Devecipınarı köyü ile Ankara'nın merkezinde Akköprü mevkiinde tesis edilen Varlık Mahallesi bunun iki istisnasıdır. 1952 senesinden sonra göçler yavaşlama eğilimine girmiştir. Bu dönemde Ankara'da göçmen iskânı konusunda dikkat çeken en önemli husus yukarıda vurgulandığı üzere gelenlerin mevcut köylere dağıtılmak suretiyle iskân edilmiş olmasıdır. Bu sayede Ankara genelindeki pek çok köy göçmen kültürü ile tanışma ve kaynaşma fırsatı yakalamıştır. Ayrıca Ankara halkının göçmenlerin teknik donanım ve bilgi birikiminde istifade ettiği, yapılan alan araştırmaları sırasında edinilen bilgiler arasındadır. Ankara'ya göçmen iskânı 1968 senesinde imzalanan akraba göçleri antlaşmasıyla birlikte devam etmiştir. Bahse konu göçlerin 1988 senesine kadar devam ettiğini söylemek yanlış olmaz. Diğer evrelerle kıyaslandığında bu sırada gelen göçmenlerin azımsanmayacak sayıda olduğu görülecektir. Bu evrenin temel özelliği gelenlerin belli bir lokasyonda değil de Ankara'nın genelinde dağınık olarak yerleştirilmiş olmasıdır. Bu sebeple diğer evrelere ait müstakil yerleşim alanları rahat bir şekilde ortaya konulabilirken akraba göçleri evresi için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu dönemde gelen göçmenler akrabalarının bulunduğu alanlara gelerek onlarla bütünleşmişlerdir. 1989 senesi ise Rumeli'den Ankara'ya yaşanan kitle göçlerdeki son evredir. Bu sırada gelen göçmenlerin önemli bir çoğunluğu Pursaklar ilçesi sınırları içerisinde

yer alan günümüzde göçmen blokları olarak anılan Ayyıldız Mahallesi'ne yerleştirilmiştir. 89 göçleri kapsamında gelenlerin Ankara'da iskân edildikleri diğer alanlar ise Sincan'a bağlı Çimşit ve Kalecik kazasıdır. Diğer dönemlerde gelenlerin aksine bu devrede gelen göçmenlerin Bulgaristan'la bağlantılarını devam ettirebildiklerini burada ifade etmek gerekir. Netice olarak Ankara hâlen pek çok alanda gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemlerinde kente iskân edilen muhacirlerin/göçmenlerin izlerini taşımaktadır.

Kaynaklar

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.), 272.0.0.11/ 22.113.25; 272.0.0.11/ 24.127.8; 272.0.0.11/20.102; 272.0.0.11/20.102.6; 272.0.0.11/20.102.6; 272.0.0.11/22.113.25; 272.0.0.11/24.127.8; 272.0.0.11/22.112.11; 272.0.0.12/60.166.22; 272.0.0.13/79.8.33; 272.0.0.13/82.22.8; 272.0.0.13/82.22.8; 272.0.0.13/80.12.4; 272.0.0.13/84.31.14; 272.0.0.74/70.58.6; 272.0.0.12/48.96.1; 272.0.0.12/55.137.4; 272.0.0.12/55.138.9; 272.0.0.12/59.160.6; 272.0.0.12/62.181.13; 272.0.0.13/79.2.6; 272.0.0.13/79.2.6; 272.0.0.13/79.8.33; 30.1.0.0/117.737.4; 30.1.0.0/20.116.32; 30.10.0.0/122.871.8; 30.18.1.1/30.55.5; 30.18.1.2/138.134.10; 30.18.1.2/157.24.6; 30.18.1.2/43.12.16.

- (1924, 11 Temmuz). Ankara Rumlarının Sevki. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 17 Temmuz). Ankara'daki Rumlar Gidiyorlar. *Cumhuriyet*, 4.
- (1924, 18 Ağustos). Ankara'dan Sevk Edilen Rumlar. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 18 Haziran). Ankara'da Rum Muhacirleri Geliyor. *Cumhuriyet*, 2.
- (1924, 18 Temmuz). Ankara Rumları. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 24 Temmuz). Ankara Rumları Geliyor. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 25 Temmuz). Ankara Rumlarının Sevki Etrafında. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 3 Temmuz). Ankara Yozgat Rumları. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 30 Temmuz), Ankara Rumlarının Yeni Bir Kafilesi. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 4 Temmuz). Ankara Rumları. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 6 Ağustos). Ankara Rumları. *Cumhuriyet*, 4.
- (1924, 6 Temmuz). Ankara Rumlarının Sevkine Doğru. *Cumhuriyet*, 3.
- (1924, 8 Temmuz). Ankara Rumlarının Sevki. *Cumhuriyet*, 3.
- (1951, 13 Ocak). Ankara'ya 114 Göçmen Geldi. *Ulus*, 1, 5.
- (1951, 16 Şubat). Göçmenler İçin Temsil. *Ulus*, s. 2.
- (1951, 17 Ocak). Göçmenlere Yardım İçin C.H.P. Kararı. *Ulus*, s. 2.

- (1951, 27 Ocak). Başlıksız. *Ulus*, s. 2.
- (1951, 6 Mart). Göçmenlere Yapılan Yardımlar. *Ulus*, s. 2.
- (1989, 10 Ekim). Bakanlık, Bulgaristan'dan gelenlerin Dökümünü Çıkarttı İşte Soydaş Profili. *Milliyet*, 3.
- (1989, 17 Ağustos). Konukman: "Göçmenleri Sanayileşmiş Şehirlere Yerleştireceğiz" Soydaşlara Uygu Kent". *Milliyet*, s. 3, 8.
- (1989, 18 Eylül). Kira Yardımı Başladı. *Milliyet*, s. 3, 7.
- (1989, 4 Eylül). Evren: "Asimilasyon Politikası Trajedi". *Milliyet*, s. 13.
- (1989, 6 Ağustos). Vatanda "özgür" sünnet. *Milliyet*, s. 3.
- (2023, 21 Şubat). *Sincan Göçmen Konutları Projesi*. (Url-1: <http://www.emt-erimtan.com/proje-38/sincan-gocmen-konutlari-projesi.html>)
- Ağanoğlu, H. Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Göç*. Kum Saati Yayınları.
- Akar, V. ve Güler, İ. (2011). 1989 Yılında Bulgaristan'ın (Deliorman) Bölgesinden Ankara-Pursaklar "Göçmen Konutları"na Yerleştirilen Muhacirlerin Göç Anılarının İncelenmesi (Ön Çalışma) -I-. *Balkanlar'da Türk Kültürü*, 86, 12-16.
- Akar, V. ve Güler, İ. (2011). 1989 Yılında Bulgaristan'ın (Deliorman) Bölgesinden Ankara-Pursaklar "Göçmen Konutları"na Yerleştirilen Muhacirlerin Göç Anılarının İncelenmesi (Ön Çalışma) -II-. *Balkanlar'da Türk Kültürü*, 87, 12-13.
- Arı, K. (2003). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arslan, Z (2012). Demokrat Parti İktidarının 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Eden Göçmenlere Yönelik Politikası (1950-1951). *Uluslararası Balkan Sempozyumu Bildirileri içinde* (329-344. ss.) Isparta-Burdur.
- Bayraktar, N. ve Özden, M. (2012). Cumhuriyet Dönemi Göçmen İskân Politikaları: Bir Uygulama Örneği Olarak Ankara Varlık Mahallesi. *Mimarlık*, 366, (2023, 15 Şubat). <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=380&RecID=2982>.
- Bice, H. (1991). *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*. Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cengizkan, A. (2004). *Mübadele Konut ve Yerleşim*. Arkadaş Yayınevi.
- Çevik, M. (1993). *Göçmen Konutları Gerçeği*.

Erken Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Balkan Coğrafyasından...

- Emgili, F. (2012). Göçmenlerin İskânında Bir Kent: Ankara. Yılmaz Kurt (ed.), *Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu Bildiriler* içinde (917-937. ss.) C. 2.
- Geray, C. (2019). *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1961)*. Kalan Yayınları.
- Halaçoğlu, A. (2014). *Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpek, N. (1994). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpek, N. (2000). *Mübadele ve Samsun*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpek, N. (2006). *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*. Serander Yayınları.
- İpek, N. (2022). *Memalik-i Şahanede Muhaceret*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kayapınar, L. (2012). Atatürk, Menderes ve Özal Dönemi Bulgaristan'dan gelen göçmenler üzerine gözlemler. N. Ersoy Hacısalihoğlu ve M. Hacısalihoğlu (Ed.), *89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 azınlık politikaları ve Türkiye'ye zorunlu göç içinde* (373-395. ss.), İstanbul.
- Kaynak, İ. S. (2017). Ankara'nın 11 Eylül 1957 Sel Felaketi ve Siyasi Gündemi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 197-224.
- Kemaloğlu, A. İ. (2012). *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınlar.
- Kırımlı, H. (2012). *Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşmeleri*. Tarih Vakfı Yayınları.
- Konukman, R. E. (1990). *Tarihi Belgeler Işığında Büyük Göç ve Anavatan (Nedenler, Boyutları, Sonuçları)*.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem 1, C 18, toplantı 2, 12.6.1963 Çarşamba, 94-95.
- Özden, M. (2003). *Cumhuriyet Dönemi Göçmen Konut Politikaları ve Ankara Varlık Mahallesi Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Pınar, M. (2014). 1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30 (89), 61-94.
- Pustu, Y. (2020a). *XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Ankara'da Göç ve İskân (1856-1918)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Pustu, Y. (2020b). Osmanlı Döneminde Ankara'ya Muhacir İskânı (1856-1918). *ANKARAD*, 1 (2), 591-636.

Yunus PUSTU

Pustu, Y. (2022). Atatürk Dönemi'nde Ankara'ya Göçmen İskânı (1923-1938). *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 45-72.

Safvet, M. (1341/1925). *Türkiye'nin Sıhhi İctimai Coğrafyası: Ankara Vilayeti*. Hilal Matbaası.

Sarı, M. (2015). *Atatürk Döneminde İç Anadolu Bölgesi'nde İmar-İskân Faaliyetleri (1923-1938)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Sarınay, Y. (2011). Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 17 (80), 351-388.

Saydam, A. (2010). *Kırım ve Kafkas Göçleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.